

Státní okresní archiv Klatovy

Cech kožešníků Horažďovice

1513–1860 (1866)

Inventář

EL NAD č.: 2181

AP č.: 576

Eva Havlovičová

Klatovy 2015

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	8
-------------------------	---

Inventární seznam	9
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel. Od 14. století začaly vznikat cechy, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Největší rozmach řemesla v Horažďovicích nastal v 15. století a opětovně v 17. a 18. st. Berní rula z roku 1654 nám přibližuje rozdělení řemeslníků v Horažďovicích a přilehlých vsích takto: 11 řezníků; 13 pekařů; 9 hrnčířů; 8 krejčích; 5 kovářů; 5 ševců;

4 punčocháři; 3 sládci; 3 soukeníci; 2 mydláři; 2 kožešníci; 2 uzdaři; 2 lazebníci; 2 kloboučníci; 2 zámečníci. Po jednom mistrovi bylo zastoupeno řemeslo bečvářů, provazníků, truhlářů, koželuhů, mošnářů a zedníků. Řemeslníci své výrobky či zboží prodávali na trzích a jarmarcích v Horažďovicích i širokém okolí. Stejně jako i v jiných městech, tak také v Horažďovicích existovala přímo vyhrazená místa pro určitá řemesla. V ulici za kostelem byly masné krámy, na náměstí krámy chlebové, v Zelené ulici (dnes Prácheňské) probíhal prodej zeleniny a trhy dobytka se odehrávaly v Trhové ulici.

Podle soupisu cechů z roku 1739 (součást AF Cech řezníků Horažďovice, EL NAD 2188, inv. č. 14), který byl sepsán na základě vydaných generálních cechovních artikulí, bylo ve městě a v okolí 6 mistrů kožešníků.

Cech kožešníků v Horažďovicích byl pravděpodobně založen kolem roku 1513, kdy cech na přímluvu Jana Půty z Rýzemberka získal od cechu kožešníků v Praze svá první privilegia. O další činnosti z tohoto období nic nevíme. Archivní materiál nám přibližuje až období 18. století, kdy do chodu řemesel začala zasahovat státní moc, která řemeslnou výrobu začala upravovat a omezovat řadou nařízení, podle nichž se i kožešníci museli řídit.

Hlavní náplní práce kožešníka bylo zpracování kůže na kožešiny. Při tomto způsobu zpracování nedochází k odstranění chlupů a pokožky. Rub jednotlivých kůží se natřel tukem, pak se navrstvily do kádí, kde šlapáním změkly a zvláčněly. Poté se potřely solí, tím kožešina nakypřila a zbavila se mastnoty, mizdřením se zbavily všech nečistot, propláchly se, usušily a pročesaly kovovým hřebenem. Následovalo další maštění a šlapání v sudu, který byl naplněn pilinami nebo otrubami. Nakonec se kožešina vyklepala tenkou hůlkou, opět učesala, někdy také nabarvila, až potom se podle potřeby nastříhala a použila k výrobě finálních produktů (kožichů, rukávníků, čepic, límců, předložek apod.).

Cech jako samostatný existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. ledna 1860, byly také v Horažďovicích založeny živnostenské spolky a cechovní soustava zrušena.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Cechovní písemnosti podle zaběhnutého zvyku byly uloženy v cechovní pokladnici, kterou měl na starost zvolený cechmistr. Tento stav určitě trval do roku 1860. Po vzniku živnostenských spolků, jako nástupnických organizací lze předpokládat, že písemnosti zůstaly v rukou posledních cechmistrů a odtud se dostaly do městského muzea.

K předání cechovních archiválií z Městského muzea v Horažďovicích do Státního okresního archivu Klatovy došlo 15. července 1998 pod př. č. 146/98. Z fyzického předání archiválií archivu byly vyjmuty artikule cechu pekařského (1724), artikule tovaryšů cechu hrnčířského (1585), potvrzení artikulí cechu soukenického Václavem Švihovským z Rýzemberka (1586), generální cechovní artikule (1739), výkaz cechů (1739), potvrzení výsady na vaření piva a děláním sladu (1532). Na základě reversu čj. 588/98 ze 4. září 1998 byly tyto archiválie na trvalou zápůjčku ponechány v muzeu. Dne 15. října 2003 byla trvalá zápůjčka zrušena a archiválie byly předány do Státního okresního archivu Klatovy. Cechovní archiválie byly až do roku 2013 evidovány jako jeden AF Cechy Horažďovice, EL NAD 1877.

Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie zachycují časové období 1513–1860 (1866). Nejstarší archiválií jsou cechovní artikule (1513), nejmladší záznamy nalezneme v knize cechovních protokolů (zápisy do 1866).

Archiválie jsou psány v češtině a v němčině, jedná se o 1 listinu do roku 1850, 4 úřední knihy a 1 karton. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem, plísní, potrhane a poničené od hmyzu (viz inventární seznam). Úplnost fondu je torzovitá. Při inventarizaci nebyla provedena vnitřní skartace a nebylo použito žádné pořádací schéma. Jednotlivé archiválie jsou řazeny dle typu evidenčních jednotek a současně chronologicky. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,19 bm. Tvoří jej 16 inventárních čísel.

V Městském muzeu v Horažďovicích byl cechovní materiál částečně roztríděn, popsán a opatřen signaturou pracovníkem muzea Karlem Němcem. Na některých archiváliích tato signatura chybí. Jedná se hlavně o cechovní knihy, které mají poničenou vazbu nebo vrchní přebal. V muzejních sbírkách i nadále zůstaly některé cechovní archiválie a exponáty. Jsou to hlavně pečetidla (hrnčírů 1629, ševců 1588, tkalců 1710, zámečníků 1644, soukeníků, pekařů, mlynářů 1716, sladovníků 1543, zedníků, krejčích), cechovní prapory a matky pokladnice.

Pergamenová listina (inv. č. 1) je v horní polovině poškozena, prostředek je potrháný a část úplně chybí. Listina je vhodná k restaurování.

Tovaryšské listy obsahující veduty jsou evidovány jako samostatné inventární číslo pro lepší podchycení výskytu vedut na archivním materiálu v SOkA Klatovy. Tovaryšské listy bez vedut jsou evidovány zvlášť pod svým vlastním inventárním číslem.

Původní AF Cechy Horažďovice, EL NAD 1877, kde byly zařazeny všechny cechy z Horažďovic, byl přejmenován na AF Cech hrnčírů Horažďovice a vnitřními změnami z něho bylo dále vyčleněno 18 samostatných archivních fondů. AF Cech kožešníků Horažďovice, EL NAD 2181, vznikl vnitřní změnou č. 5/1877 z 13. června 2013, čj. SOAP/040-0476/2013.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

V dochovaných artikulech jsou popsána pravidla pro příjem a učení učedníků a tovaryšů, pravidla pro prodej zboží na trzích a jarmarcích, ale také pokuty a tresty, které by následovaly po porušení těchto privilegií a při prohřešcích proti slušným mravům.

V registrech pro příjem nových učedníků, tovaryšů a mistrů (inv. 3) se na druhé straně knihy nachází ilustrovaný znak kožešnického cechu. Je zde vyobrazen štít lemovaný příkrývadly, na jeho vrcholu je korunovaná helmice s bílou holubicí, která drží v zobáku zelenou ratolest. Samotný štít je rozdělen vodorovně na dvě části. V horní jsou pravděpodobně napnuté kožešiny a další bílá holubice se zelenou ratolestí v zobáku. V dolní části je vyobrazen hermelín (kožešina z lasice hranostaje, v zimě je bílá s černou špičkou ocásku: kožešiny jednotlivých zvířat se sešívají tak, aby na bílém podkladu byly vidět černé špičky jejich ocásků). Na některých výučních a mistrovských listech se dochoval otisk cechovního pečetidla červeným voskem nebo pod papírovým krytem, který odpovídá výše popsanému znaku. Navíc je na opisu zřetelný nápis: TOMASS * NOSEK * ONDREG * KRENEK *.

Cechovní protokoly (inv. č. 4) nám přibližují průběh cechovní schůze. Při těchto shromážděních byly řešeny otázky přijetí nových mistrů, nových učedníků a tovaryšů do učení a jejich zkoušky, stav pokladny, vybírání poplatků a pokut, situace v městečku a celkový stav řemesla a obchodu. Také případné nespokojenosti členů cechu a došlá nařízení, vyhlášky apod. z nadřízených organizací. Bylo zde také rozhodováno o pomoci zchudlým členům nebo vdovám, o účasti na pohřbech nebo různých slavnostech.

Výkazy příjmů (za vyučenou a složení mistrovských zkoušek) a výdajů (platba inspektorovi, za poštu, vypracování účetní zprávy a běžné provozní výdaje, příspěvky pro zchudlé mistry a vandrovní tovaryše) nás seznamují s ekonomickým chodem cechu. Lze v nich také zjistit jména a počet členů cechu v průběhu let. Shodné informace nám poskytují i rejstříky či registra přijatých mistrů a tovaryšů.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2015 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 10. 8. 2015

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Cech řezníků Horažďovice*, EL NAD 2188, inv. č. 14.

Literatura

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice : Okrašlovací spolek v Horažďovicích, 1936.

Odkazy předků. Sborník vydaný ke 100. výročí založení Městského muzea v Horažďovicích. Horažďovice : Městský úřad Horažďovice, 1998.

ŠIMON, Eduard. *Horažďovice proměny města 1292-1992*. Horažďovice : Městské kulturní středisko a MěstNV v Horažďovicích, 1990. ISBN 80-900062-3-X.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
čj.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
lio	listina do roku 1850
ř. z.	říšský zákoník
sign.	signatura
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv
ukn	úřední kniha

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Listiny			
1	1513, říjen 18., Praha Cech kožešníků Starého Města pražského na žádost Jana Půty z Rýzmběrka postupuje výpis svých privilegií cechu kožešnickému v Horažďovicích. Orig. pergamen, 32,7 x 41,0 cm, česky, pečeť chybí, v listině zmíněna přivěšená pečeť vydavatele <i>Dřívější signatura A XIV M 1</i>		lio1
II. Úřední knihy			
2	Cechovní artikule (přepis artikulí viz inv. č. 7) Čes., 34,5 x 21,8 cm, vazba lepenková svázaná šňůrkou, poškozená prachem a potrhaná	1773	ukn1
3	Registra cechu kožešnického (zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků) Čes., 36,5 x 23,5 cm, vazba papírová, poškozená prachem a potrhaná <i>Dřívější signatura A XIV M 30</i>	1734–1860	ukn2
4	Kniha cechovních protokolů (protokoly z jednání, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků) Čes., 36,5 x 23,8 cm, vazba lepenková, poškozená prachem a potrhaná	1797–1857 (1866)	ukn3
5	Kniha počtů (příjmy, výdaje, seznamy členů) Čes., 37,5 x 23,7 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy svázaná šňůrkou, poškozená prachem, od hmyzu a potrhaná <i>Dřívější signatura A XIV M 31</i>	1787–1830	ukn4

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
III. Spisy			
6	Cechovní artikule (česky rukou psaný koncept s vepsanými poznámkami a úpravami) <i>Dřívější sign. A XIV M 3</i>	1739	kar1
7	Cechovní artikule pro kožešníky (tisk v němčině, artikule dle vládních nařízení z 11. března 1773) <i>Dřívější sign. A XIV M 6</i>	1773	kar1
8	Cechovní artikule (česky rukou psaný přepis inv. č. 7 s vepsanými poznámkami a úpravami) <i>Dřívější sign. A XIV M 5</i>	1773	kar1
9	Cechovní artikule (česky rukou psaný výpis z inv. č. 8 s již doplněnými úpravami) <i>Dřívější sign. A XIV M 4</i>	[1773]	kar1
10	Guberniální nařízení o povinném vandru a o udělení mistrovského práva	1784–1787	kar1
11	Korespondence cechu s magistrátem (ustanovení cechovního inspektora, mistrovské právo, nařízení)	1794–1798	kar1
12	Korespondence (doporučení kožešnických mistrů z jiných měst, pozvánky na cechovní shromáždění)	1684–1840	kar1
13	Roční výkazy příjmů a výdajů cechu	1774–1786	kar1
14	Mistrovské listy	1787–1857	kar1
15	Vysvědčení, výuční a tovaryšské listy	1631–1860	kar1

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedm. č.
16	<p data-bbox="300 338 660 367">Tovaryšské listy s vedutami</p> <p data-bbox="300 412 970 555">1765, listopad 19., Jindřichův Hradec Tovaryšský list Jakuba Dosecka vydaný cechem kožešníků v Jindřichově Hradci (veduta Jindřichova Hradce).</p> <p data-bbox="300 600 954 667">Orig. papír, 43,3 x 33,7 cm, německy, pečeť cechu odlomena</p> <p data-bbox="300 712 715 741"><i>Dřívější signatura A XIV M 45b</i></p> <p data-bbox="300 786 900 891">1804, listopad 26., Vídeň Tovaryšský list Jakoba Steidla vydaný cechem kožešníků ve Vídni (veduta Vídně).</p> <p data-bbox="300 936 783 965">Orig. papír, 47,8 x 38,2 cm, německy</p> <p data-bbox="300 1010 730 1039"><i>Dřívější signatura A XIV M 129a</i></p> <p data-bbox="300 1084 970 1189">1811, listopad 4., Mikulov Tovaryšský list Vojtěcha Burgharta vydaný cechem kožešníků v Mikulově (veduta Brna).</p> <p data-bbox="300 1234 847 1301">Orig. papír, 44 x 38,3 cm, německy, pečeť cechovního mistra</p> <p data-bbox="300 1346 687 1375"><i>Dřívější signatura A XIV P 34</i></p> <p data-bbox="300 1420 906 1525">1816, březen 18., Praha Tovaryšský list Josefa Krušiny vydaný cechem kožešníků v Praze (veduta Prahy).</p> <p data-bbox="300 1570 954 1637">Orig. papír, 43,4 x 35,8 cm, německy, pečeť cechu odlomena</p> <p data-bbox="300 1682 699 1711"><i>Dřívější signatura A XIV M 96</i></p> <p data-bbox="300 1756 890 1861">1817, září 15., Vídeň Tovaryšský list Franze Hraby vydaný cechem kožešníků ve Vídni (veduta Vídně).</p> <p data-bbox="300 1906 756 1935">Orig. papír, 39 x 31,8 cm, německy</p> <p data-bbox="300 1980 715 2009"><i>Dřívější signatura A XIV M 78b</i></p>	1765–1817	kar1

Název archivní pomůcky:	Cech kožešníků Horažďovice
Značka archivního fondu:	CK Horažďovice
Časové rozmezí:	1513–1860 (1866)
Počet evidenčních jednotek:	6 (1 listina do roku 1850, 4 úřední knihy, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	16
Rozsah v bm:	0,19
Stav ke dni:	10. 8 2015
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	13
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 10. 8 2015 – čj. SOAP/040-0628/2015